

TYÖTTÖMYYDEN SANKTIOINNIN SIJAAN AKTIIVISUUSLISÄ YHTEISKUNNALLISESTA TYÖSTÄ

Satu Ojala

Aina, kun talous- ja sitä myötä yhteiskuntapoliittinen tilanne kiristyy, alkavat syyttävät sormet kohdistua työttömiksi joutuneisiin ihmisiin – niihin, joilla on vähiten mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteeseen. 1990-luvun laman jälkeen poliittinen reaktio työttömyyden kasvuun on ollut purkaa inhimillistä sosiaaliturvaa ja lisätä sanktiointia. Miksi me epäilemme työttömän moraalia niin kovin, että olemme institutionalisoineet moraalisen tuomiomme yhteiskuntapoliittiseksi järjestelmäksi, sosiaali- ja työttömyysturvan sanktioiksi? Pakot eivät lähtökohtaisesti lisää osallistumista vaan heikentävät sitä. Emme kuitenkaan halua enää takaisin työlaitosta – emmehän?

Sanktiointi kärjistyi jo kerran työlaitoksiksi asti

1800-luvun puolivälin jälkeen maaseutuelinkeinot alkoivat vähetä, mutta väestö kasvoi. Kaupungistuminen alkoi, mutta työtä ei riittänyt kaikille. Alettiin puhua ”liikaväestöstä”. Suurten katovuosien aikana ja niiden jälkeen ihmisten ja yhteisöjen resurssit kiristyivät äärimmilleen.

Lopulta moni keskittyi pitämään omasta leivästään kiinni, henkensä pitimiksi. Moraaliset asenteet hädänalaisia kohtaan kovenivat, ja muuttuivat ilkeiksi nimityksiksi: ”kylänkiertolaiset”, ”kylänhuonot”, ”istukkaat”, ”porstuaväki”, jopa ”loiset” (Jaakkola ym. 1994). Nälkävuosia seuranneeseen liikehdintään ja sosiaalisiin ongelmiin reagoitiin paitsi kovenevin, yksilöön kohdistuvien arvosteluin, myös yhteiskunnallisin tiukentuvien asetuksin.

Suomen vaivais- ja sittemmin köyhäinhoitoon tuotiin jo 1800-luvulla Iso-Britanniasta työvelvoite eli vastikkeellinen avunanto. Työkykyiset iästä riippumatta alkoivat tehdä työtä saamansa sosiaalivun eteen kylien vaivais- ja myöhemmin köyhientaloilla, ”työhuoneissa”. Ensimmäisen kerran yhteiskunnan asetuksiin kirjattiin työsanktio työkykyisille työttömille jo vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksessa.

Itsensä ja perheensä elättämisen velvoitteesta tuli – sekä kulttuurisesti että asetuksissa – niin keskeinen ihmisen onnistumisen mitta, että tilapäinenkin avuntarve arvioitiin ankarimman kautta. Apua pyytävä velvoitettiin työhön ja erilleen perheestään työtuoimiota suorittamaan. Monien yhteiskunnallisten vaiheiden jälkeen Suomeen luotiin 1900-luvun alkupuolella hätäaputöiden järjestelmä. Hätäaputyömaat olivat tavallaan merkki siitä, että rakenteellinen työttömyys tunnistettiin eikä sitä pidetty vain yksilön ongelmana. Myöhemmin hätäaputyömaita laajennettiin edelleen valtiollisiksi, käsittämättömän laajuisiksi siirtotyömaiksi eli lapiolinjoiksi. Aihetta tutkinut Marko Nenonen (2006) huomauttaa, että ”kun työttömät pantiin tietöihin, tie- ja vesirakennushallituksesta tuli Pohjoismaiden suurin työnantaja”.

Hätäaputyöt ja lapiolinjatkaan eivät riittäneet. Lisäksi luotiin vielä pakottavampi työlaitosjärjestelmä. Työlaitoksiin lähetettiin muun muassa sosiaalisesti sopeutumattomiksi katsottuja kansalaisia. Työllä ja kurilla heidän tuli oppiman itseään elättämään. Esimerkiksi Helsingissä ”irtolaisina” kiinni otettuja prostituoituja, toisinaan raskaana olevia naisia lähetettiin Etelä-Pohjanmaalle Ilmajoen työlaitokseen. Työlaitokset olivat moraalisen rankaisemisen äärimmäisin järjestelmä. Suurin osa niihin lähetetyistä ei ollut syyllistynyt rikoksiin. Taustalla olivat sosiaalinen kurjuus ja hädänalaisuus. Näin pitkälle Suomessa todella menttiin.

Ihmisoikeuksia ei voi kyseenalaistaa

Hyvinvointivaltion luomisen aikana kansalaiselle taattiin vahvojen sosiaalisten oikeuksien kautta perustoimeentulon lisäksi koulutus, työpaikka ja mahdollisuudet riippumattomuuteen sosiaalisesta taustasta ja lapsuuden elinoloista.

Vahvan hyvinvointivaltion aika oli lyhyt mutta menestyksekkäs sekä taloudellisin että sosiaalisin mittarein. Sosiaaliset ongelmat vähenivät huomattavasti, teollisuudelle syntyi ja riitti työkykyistä työväkeä ja kansantalous kasvoi. Työmarkkinoilla päästiin ennen 1990-luvun lamaa lähelle täystyöllisyyden lukemia. 1990-luvun laman yhteydessä talouden kurssi kääntyi. Valitettavasti samalla kadotettiin ote ohjata yhteiskuntaa sosiaalipolitiikan ja hyvinvoinnin keinoin. Talousorientoitunut kamreeripolitiikka on sittemmin heikentänyt sosiaalisia oikeuksia.

1990-luvun laman yhteydessä rangaistiin kurjistuvasta yhteiskuntakehityksestä vääriä syyllisiä: hyvin menestyviä sosiaalipoliittisia järjestelmiä. Julkista sektoria alettiin pitää tehottomana ja byrokraattisena. Tulonsiirtoja epäiltiin passivoivasta vaikutuksesta. Hyvinvointivaltion arvioitiin vievän kansalaisilta vapauden. Sosiaalipolitiikkaa pidettiin kalliina. Yritysten kilpailukyvyyn luultiin vaarantuvan julkisen sektorin laajuudesta, vaikka hyvinvointivaltion järjestelmät itse asiassa päinvastoin puskuroivat talousolosuhteiden syklejä.

Itse asiassa nämä hyvinvointivaltiota epäilevät argumentit ovat vanhaakin vanhempaa perua ja niillä vastustettiin aikanaan hyvinvointivaltion rakentamista. Samalla ne ovat mitä käytetyimpiä sananparsia minkä tahansa tämän päivän sanomalehden palstoilta. Ajat muuttuvat, me emme. Kriitikot ennen ja nyt eivät huomaa, että juuri laaja, universaali palvelujärjestelmä koulutuksesta sosiaalipalveluihin samoin kuin sosiaalisten riskien taseus ovat se erityinen tekijä, joka erottaa Pohjoismaat muusta maailmasta. Laajin mahdollinen hyvinvointivaltio on syynä siihen, että olemme menestyneet kansainvälisissä vertailuissa kaikilla sosiaalisilla ja taloudellisilla mittareilla; avoin talous kun on monissa muissakin maissa. Tässä piilee aiemman sosiaalipolitiikan ydin ja lumo.

1990-luvun laman jälkeisten liiketalousoppien leviämisen yhteydessä olemme kuitenkin nyt antamassa periksi keskeisestä menestystekijästämme, sosiaalisten oikeuksien tavoittelemisesta ja kunnioittamisesta yhteiskuntapolitiikalla. Byrokratia on lisääntynyt yksityistämismyman myötä, palvelukartta pirstoutunut, alueellinen eriarvoisuus on lisääntynyt kansalaisten välillä, ja kansallisvaltiot käpertyvät itseensä suostumatta avaamaan silmiään maailman ihmisten hädälle.

Aiemmin luodut yhteiskunnan sosiaali- ja työvoimapolitiittiset instituutiot kantavat vielä, mutta jos niitä ei kehitetä vaan heikennetään, ne eivät kannu loputtomasti. Kehityksestä on jo nähtävissä merkkejä: esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmän pirstaleinen muuttaminen ilman kokonaisnäkemyistä tuottaa arvaamattomia seurauksia niille, jotka joutuvat järjestelmään turvautumaan. Etenkään työttömänä ei ole helppoa luovia tukijärjestelmässä. Järjestelmän moniselkoisuus on yksi tapa vähätellä järjestelmän kohteiden itsemääräämisoikeutta.

Taloudelliset kriisit näyttävät yhteiskunnissa johtavan poliittiseen kriisiin (sosiaalisten oikeuksien legitimaatio, epäluottamus eri ihmisryhmiä kohtaan) ja edelleen ideologiseen kriisiin (näköalattomuus, kääntyminen taaksepäin, vaino ja harhat). Esimerkiksi, erityisen huolestuttavana voi pitää sitä, että jo Suomen eduskunnassa asti käydään vuonna 2015 keskustelu, jossa ihmisten perusoikeudet kyseenalaistetaan mitä sivistymättömmällä tavalla: ”laittomilta” siirtolaisilta evätään pääsy sairaanhoitoon.

Työttömyyden hoidon kahdet kasvot

Työllisyyttä on Pohjoismaissa tuettu vuosikymmeniä aktiivisella sosiaali- ja työvoimapolitiikalla. Sillä on järjestelmän alkuperäisten tavoitteiden mukaan lisätty yksilön mahdollisuuksien ja voimavarojen tunnistamista ja tukemista palveluin ja tulonsiirroin. Näin on pyritty vahvistamaan työikäisen väestön työmarkkinakiinnittymistä ja osallisuutta yhteiskuntaan. Nämä oikeudet on aikanaan koettu

niin vahvoiksi, että perustuslakiin (17 §) on kirjattu julkisen vallan tehtäväksi turvata jokaiselle oikeus työhön.

Oikeuksista ponnistava työvoimapolitiikka alkoi murtua 1990-luvulla. Työttömyydestä tuli laman jälkeen pysyvä ja poliittisesti vaikeasti hallittava kysymys. Työttömyys pitkittyi ja sen hoidosta tuli Pertti Koistisen (2014) mukaan työvoimapolitiikan keskeisin asia. Työttömyydenhoidon teoreettiset ja poliittiset lähtökohdat ovat sittemmin korostaneet leikkauksia, työttömyysturvan tiukentamista ja työntekijän aktivointia. Näitä on pidettävä eri asiana kuin perinteistä aktiivista, kansalaisoikeuksiin ja luottamukseen nojaavaa työvoimapolitiikkaa. Aktivointi kohdistuu suoraan yksilöön, ja arvioi hänen toimintaansa epäluuloisesti. Tälle tiellehän jo kerran lähdettiin, kun vuonna 1879 vaivashoitoasetukseen kirjattiin työvelvoite.

2010-luvulla on ajettu esimerkiksi sellaista politiikkaa, jota on kaunistellusti nimetty ”osallistavaksi sosiaaliturvaksi”. Siinä työttömille oltiin luomassa järjestelmää, jossa sosiaaliturvan saamiselle olisi asetettu ehdoksi työnteko. Kaavaillut tuntimäärät eivät olleet suuria, eikä osallisuuden lisääminen ollutkaan huono tavoite. ”Osallisuutta” koskevan puheen taustalla voimme nähdä aktiivisen, yksilön perusoikeuksiin nojaavan sosiaalipolitiikan tavoitteet. Yhteiskunnassamme kaikilla on oikeus perustoimeentuloon ja yhteisöön kuulumiseen. Kuitenkin osallisuuden ajatusta oltiin liittämässä sosiaaliturvaan siten, että perustoimeentuloturvan saajalta olisi edellytetty osallistumista työhön. Näin olisi lisätty perustoimeentulon vastikkeellisuutta. Tätä niin sanottua osallistavan sosiaaliturvan mallia ei viety toimeenpanoon asti.

Keppilinjalla edetäkseen keväällä 2016 Juha Sipilän hallitus pyrki leikkaamaan ansiosidonnaista turvaa ja velvoittamaan työtöntä työhön ansiosidonnaista tukea heikommin palkattuihin tehtäviin, heikentämään koulutussuojaa eli vastaanottamaan nopeasti myös muuta kuin oman alan työtä, pidentämään tarjotusta kokoaikatyöstä kieltäytymistä seuraavaa karenssia sekä raporttoimaan työnhausta aiempaa tiiviimmin. (TEM 2016.)

Nämä toimet samoin kuin työttömyysturvan ehdoksi jo aiemmin asetetut raportointivelvollisuudet, karenssit ja sanktiouhkat kertovat

hallinnon epäluottamuksesta työtöntä kohtaan ja haastavat työtä vailla olevan omaehtoisuuden ja itsemääräämisoikeuden. Mihin asti ollaan valmiita menemään? Vertailukohdat täytyy muistaa. Vielä puoli vuosisataa sitten työtä vaille jäänyt lähetettiin siirtotyömaille tai työlaitokseen pakkotöihin.

On erityisen ongelmallista, että esitetyissä ja jo voimassa olevissa työttömyyden hoidon keinoissa työtä tulisi ottaa vastaan sosiaaliturvan leikkaamisen uhalla. Näin siitäkkin huolimatta, että työttömyys Suomessa vuonna 2016 aiheutuu ennen kaikkea talouskriisin jatkumisesta, alueellistuneista työmarkkinoista, toimialojen murroksista ja muista rakenteellisista syistä, joille yksilöt eivät voi mitään.

Taloudellinen turva työttömyyden varalta on sosiaalinen perusoikeus, jonka uhkaaminen on vastoin jopa perustuslakia. Perustoimeentuloa ei voi sanktoida; erityisen kyseenalaista tämä on tilanteissa, joissa työttömyysturva on jo minimitasoista. Esimerkiksi nuorilla tai maahan muuttavilla työssäoloehto ei ole aina ehtinyt karttua ansiosidonnaista turvaa ajatellen.

Työttömille tulisi luoda tilaa ja mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa aktiivisesti, mutta omaehtoisesti. Nyt tarjottavat keinot, siltä osin kuin ne perustuvat itsemääräämisoikeuden rajoituksille, ovat vääriä. Sanktiot eivät tuota selkeästi vahvistuvaa työllisyyttä; ne ovat ennen kaikkea rankaisujärjestelmä. Sanktioita perustellaan sillä, että työttömyysturvan tulee olla legitiimi järjestelmä veroa maksavien kansalaisten näkökulmasta. Argumentti on ylimielinen.

Sanktointia vahvistamalla – millä tahansa sosiaalipolitiikan alalla, vertaa opiskelijoiden opintotuen rajoitukset – tuotetaan epäluottamukseen nojaavaa politiikkaa, jossa yksilöä arvioidaan moraalin kautta. Sanktiot itse asiassa riskeeraavat aktiivisuuden, sillä ne tuottavat epäluottamusta, katkeroitumista ja passiivisuutta. Työtä vailla olemiseen on aina liittynyt myös kulttuurinen häpeäleima, jota sanktioinnilla edelleen vahvistetaan.

Jokainen voi miettiä, miltä perustoimeentulon pienentämisen tai menettämisen uhka tuntuisi, mikäli ei onnistu suoriutumaan yhteiskunnan asettamista normeista, eikä uutta paikkaa yhteiskunnasta

alakaan työttömänä löytyä. Kannustaisiko uhkaus, vai lamauttaisiko se? Entä, jos OECD-maissa yhtä aikaa yleistyneiden sanktiotointenpiteiden ja lisääntyvien mielenterveysongelmien välillä onkin syy-seuraus-suhde?

Kolmen jonon työttömät

Heikki Hiilamo (2014) on kuvannut työttömien kolmea ryhmää, kolmea työpaikkaa etsivien tai odottavien eriarvoista, hierarkkista jonotuskaistaa. Ansiosidonnaista työttömyysturvaa nauttivien jono vetää, ja työmarkkinoiden uudet työpaikat avautuvat heille. Keski-kaistalla jono kulkee hitaammin: keskimmäisen työttömien ryhmän muodostavat he, joiden koulutus tai elämäntilanne ei juuri sillä hetkellä sovellu työmarkkinoiden tarpeisiin. He tarvitsevat uudelleenkoulu-tusta ja esimerkiksi palkkatukityöpaikkoja, mutta he vielä työllistyvät yhteiskunnan ja omien ponnisteluidensa avulla.

Kolmannen jonon pitkäaikaistyöttömät sen sijaan työllistyvät kehnosti. He tarvitsisivat paitsi työtä myös toisinaan tukea elämän-hallinnassa. Tätä kolmatta jonoa on ohjailtu eri viranomaisten sekä työttömyystoimenpiteiden kuten kurssien, koulutusten ja tukityöpaik-kojen välillä. Ongelmana on, että ovi työmarkkinoille aukeaa harvoin. Usein seurauksena on paluu viranomaisten luukuille ja jälleen uusiin toimenpiteisiin.

Ainakin yhtä suuri ongelma nykypolitiikassa on, että vaikeasti työllistyvien odotetaan nimenomaan työllistyvän. Heillä on usein työkykyä heikentäviä, jopa estäviä ongelmia ja sairauksia. Moni ei luota yhteiskuntaan. Pitkittyvä työttömyys lisää terveys- ja sosiaalisia ongelmia: mielenterveysoireet kuten ahdistus, alentunut itsetunto, häpeä ja sosiaalinen vetäytyminen lisääntyvät. Psykososiaalisilla teki-jöillä kuten sosiaalisten suhteiden kapenemisella ja omanarvontunnon heikkenemisellä on alenevan tulotason lisäksi tutkitusti itsenäinen yhteys työttömyyden kielteisiin terveysseurauksiin. On kyseenalais-ta, tulisiko pitkittyvää työttömyyttä edes lähestyä työmarkkinoiden

näkökulmasta. Kyse on sosiaalipoliittisten toimenpiteiden ja avun tarpeesta. Miksei apua tarjota sosiaalipoliittisista lähtökohdista?

Nurinkuriset kulttuuriset ajatusmallit työttömyydestä

Työttömäksi joutumisen ei tule tarkoittaa sitä, etteikö ihmistä kohdeltaisi arvokkaasti; työ tai työtä vailla oleminen ei saisi määrittää ihmisarvoa. Työtön tarvitsee yhteiskunnalta taloudellista ja sosiaalista turvaa kohdattuaan tämän yhteiskunnallisen riskin; samoin hän tarvitsee mahdollisuutta osallistua yhteiskuntaan sen täysivaltaisena ja arvokkaana jäsenenä. Tässä nykyjärjestelmä epäonnistuu.

Sosiaaliturvan suurin ongelma eivät ole passiiviset työttömät. Ajatellaanpa, miten nurinkurista on, että sana ”kannustaminen” tarkoittaa työttömälle sanktiouhkia, mutta yritysjohtajalle lisäoptioita. On myös väärin ajatella, että edes sosiaaliturvan rahalliset muodot olisivat luonteeltaan passiivisia. Mikäli ihminen ei saata maksaa laskujaan, hän lannistuu. Aktiivisuuden perusedellytys on se, ettei välttämättömän toimeentulon loppumista tarvitse pelätä. Nykyisen sosiaaliturvan minimeillä kukaan ei voi elää muuta kuin hyvin vaatimatonta elämää. Toimeentulotukea käytetään Kelan mukaan tyypillisesti asumiseen ja terveydenhuoltomenoihin. Päinvastoin kuin Juha Sipilän hallitus toimii, Suomella olisi varaa suunnata verorasitusta paremmin ansaitseville ja huolehtia inhimillisen tason perusturvasta: kyse on poliittisista valinnoista, ei välttämättömyyksistä. Pienituloisista kotitalouksista huolehdittiin esimerkiksi Islannissa talouden romahdettua, ja nyt tuokin kansantalous jälleen menestyy.

Mitä sitten, vaikka vähävarainen saisikin enemmän rahaa? Jos kansantalouden keskeisenä menestystekijänä yhä pidetään kulutuksen korkeaa tasoa, mikä on tosin osin kyseenalaista, ovathan juuri pienituloiset niitä, jotka kuluttavat varoistaan kaiken kotimarkkinoilla. Jo Henry Ford ymmärsi aikanaan tarjota työläisilleen riittävän korkean toimeentulon, jotta nämä saattoivat ostaa itselleen firman auton. Myös sosiaalipoliitiikan voimahenkilö Pekka Kuusi huomautti jo 1960-lu-

vulla, että köyhä sijoittaa kulutukseen kaiken saamansa tuen. Työtön ei sijoita varojaan veroparatiiseihin vaan lähikauppaan ja välttämättömään kulutukseen. Tässä sijaitsee toinen vanhan sosiaalipolitiikan lumovoimainen seuraus: kansa nousi köyhyydestä, ja kansantalous kukoisti. Tällä perusteella voisimme yhä vaikka kaksinkertaistaa vähimmäistoimeentuloturvamme ja elvyttää näin paikallisia kotimarkkinoita.

Valtion rahankäyttöä vaivaa edelleen siiloutunut rahankäytön tarkastelu. Miksi ei olisi mahdollista ajatella ensinnäkin niin, että perusturvasta kannattaa maksaa, koska investointi palaa lisääntyvänä kulutuksena ja verokertymänä takaisin? Miksei samalla ajatella, että julkisella sektorilla työllistämistä kannattaisi pikemminkin matalan taloussuhdanteen aikana lisätä, kuin vähentää? Nythän irtisanotulle iltapäiväkerhon ohjaajalle maksetaan palkan sijaan toisesta julkisen rahan siilosta työttömyysturvamenoja, ja hän joutuu rajoittamaan kulutusta myös perustarpeisiinsa. Niinkin voi ajatella, että irtisanottu työntekijä joutuu työttömänä ostamaan halvalla ulkomailla, eettisesti ja ekologisesti kyseenalaisin tavoin tuotettuja tavaroita ja elintarvikkeita, eikä voi sijoittaa laadukkaampaan kotimaiseen tuotantoon. Talouskriisin yksi vaikutushan on ollut, että halpakauppa vahvistaa asemiaan.

Omaehtoista aktiivisuutta tulee vahvistaa uudella sosiaaliturvalla

Aktiivisen sosiaali- ja työvoimapolitiikan tulee luoda mahdollisuuksia, ei kurittaa. Eri tavoin tuetun työn tarjoaminen aktiivisen työvoimapolitiikan keinoin on kannatettavaa. Mutta työvoimapolitiikan tavoitteena tulee olla, että se luo työttömälle mahdollisuuksia oikeaan, arvostettuun ja palkattuun työhön.

Keväällä 2016 vastineeksi lisäsanktioista tarjotaan uutta mahdollisuutta käyttää työttömyysetuutta esimerkiksi yrittäjän starttirahana tai palkkatukena (TEM 2016). Näin Pekka Tiaisen ehdotus (HS 7.9.2015), jossa työtön voisi itse vaihtaa työmarkkinatukensa palkkatueksi, onkin siirtymässä käytäntöön. Nämä ovat oikeansuuntai-

sia toimia, koska ne luovat tilaa työttömän itsenäiselle toiminnalle. Nykyisen sosiaaliturvan hienosäädön sijaan tai sen lisäksi tulisi edelleen pyrkiä myös kokonaisvaltaisempaan uudistukseen: irrottamaan toimeentuloturvan kytkökset vain yhdestä mahdollisesta osallistumisen tavasta, työnteosta. Näin on toimittava, koska täystyöllisyyttä ei enää saavutettane, ja työikäisestä väestöstä viidesosa–kymmenesosa, laskutavasta riippuen, jää nyt vaille ansioperustaista turvaa. Perus- ja ansiosidonnainen työttömyysturva eriytyvät aivan liiaksi, ja koko elämänkaarella erot kertautuvat esimerkiksi eläkkeen ansiosidonnaisuuden vuoksi.

Sosiaaliturvaa tulisikin kehittää universalistisuuden eli laajan kattavuuden pohjalta. Tämä tulisi ottaa ohjenuoraksi sosiaaliturvan välttämättömässä uudistuksessa. Tällä hetkellä perustulon idea näyttäisi ainoana vastaavan sekä tämän päivän sosiaaliturvajärjestelmän pirstoutuneisuuden ongelmaan että universalistisuuden vaateeseen. Perustulo olisi varmasti kannustava sosiaaliturvan muoto, koska se ei pienenisi siitä, että työtön ottaa vastaan tai luo itselleen työtä. Perustulojärjestelmässä – mikäli sen taso sovitetaan riittävän korkeaksi huomioimaan myös etenkin asumisen tuet – tuloerot tasattaisiin verotuksella, eikä eri etuuksien hankalaa yhteensovittamista enää tarvittaisi. Veroprogressio kiristyisi siten, ettei järjestelmä nykyiseen verraten tuottaisi lisämenoja; se kuitenkin vapauttaisi julkishallinnon henkilöstöä siirtymään etuuksien sovittamistyöstä palveluiden puolelle.

Oikein ajateltuna perustulo ei ole ristiriidassa aktiiviseen työvoimapolitiikkaan nähden vaan tukee sen parhaita perinteitä, joissa korostetaan sekä taloudellista turvaa sosiaalisten riskien kuten työttömyyden varalta että työvoimapolitiikan palvelujärjestelmää. Yhteiskunnan tulee perustulon rinnalla organisoida palvelua, jonka tarkoitus on kartoittaa mahdollinen avun tarve sekä tiedottaa tarjolla olevasta työnvälityksestä, koulutusmahdollisuuksista sekä työkyvyn kannalta tarkoituksenmukaisesta terveyst- ja sosiaalipalvelusta.

Tuettua työtä tulee samalla aktiivisesti luoda ja tarjota. Työnvälityksen ohella kannatettavaa on suoraan työnantajalle maksettava palkkatuki, jonka avulla työntekijä saa työstä palkan ja palkansaajan

sosiaalisen statuksen. Palkkatuetun työn tulee olla ensisijaista tukityöhön nähden, koska tällöin kyseessä on tavanomainen työsuhte, josta maksetaan oikeaa palkkaa. Tuki- tai palkkatuetun työn vastaanottaminen (tai vastaanottamattomuus) ei saa leikata perustoimeentuloturva.

Vuoden 2013 lopussa päättyneessä Paltamon Työtä kaikille -kokeilussa onnistuttiin parhaiten juuri siinä, että työttömät otettiin palkkatyösuhteeseen. Palkkatyö avaa edelleen selkeimmän väylän sosiaaliturvaan. Oikea työsuhte ja etenkin sen vaikutus eläkkeeseen paransivat työllistettävien motivaatiota. Työllistetyt ansaitsivat selkeästi perusturvaa paremmin. Kun kyseessä on oikea työsuhte ja oikea työpaikka, työllistäminen on perusteltua ja myös motivoivaa.

Toinen palkkatyösuhteen selkeä etu Paltamolla oli, että työttömät otettiin työsuhteiden kautta myös kokonaisvaltaisemmin palveluiden, etenkin työterveyshuollon piiriin. Siellä työkykyä heikentävät ongelmat ja sairaudet tunnistettiin ja hoidettiin kattavasti. Edelleen työttömillä on aivan liian paljon sellaisia työkykyä rasittavia ongelmia, jotka vesittävät mahdollisuuksia työllistyä. Monella on myös koulutus- tai uudelleen koulutustarpeita. Yhdessä nämä tekijät estävät polkuja eteenpäin.

Sosiaaliturvassa tulisi myös olla nykyistä huomattavasti luovempi. Työttömänä tai työmarkkinoiden ulkopuolella olemiseen tulisi voida vapaasti yhdistää esimerkiksi omaishoivan, järjestö- ja vapaaehtoistyön, harrastustoiminnan ohjaamisen ja lähiyhteisöissä eri tavoin toimimisen kaltaisia yhteiskunnallisen työn muotoja. Nämä työn muodot tulee lukea hyväksi sosiaaliturvassa.

Perustoimeentuloon kohdistettavien sanktioiden sijaan sosiaaliturvaan tulisikin liittää aktiivisuuspalkka yhteiskunnallisesti hyödyllisestä työstä. Nythän sosiaaliturvamme ei tarjoa mitään kannusteita eri yhteiskunnallisen työn muotoihin. Sosiaaliturvan lisäksi maksettava aktiivisuuspalkka loisi uusia polkuja ja rooleja yhteiskunnassa niille, jotka eivät pääse kilpailluille työmarkkinoille. Samalla perustulon ja yhteiskunnallisesti hyödyllisen työn kompensatiolla tarjottaisiin ihmisille arvostusta tehdystä tärkeästä työstä, uusia rooleja lähiyhteisöissä sekä hyväksyttäisiin ansiotyökeskisyydestä poikkeava elämisen tapa.

Tarvitaan rohkeaa politiikkaa

On vain neljä vuosikymmentä siitä, kun ajan todettiin ajaneen pakkotyöllistämisen ja työlaitosten ohi: viimeiset niistä lakkautettiin vasta 1970-luvulla. Lakkauttamista edelsi pamfletti *Pakkoauttajat* (1967). Se kritisoi monen sosiaalisen ongelman hoitamisen pakkolaitoksia kuten mielisairaaloita ja koulukoteja, ja edisti työlaitosten hautaamista. Pamfletin sanoma on hätkähdyttävän ajankohtainen tänä päivänä siksi, että 1960-luvun etnisiin vähemmistöihin tai irtolaisina kohdeltujen asemaan liittyvät kyseenalaiset ajatustavat eivät olekaan poistuneet vaan ilkeät sanamuodot jopa nostavat uudelleen päätään.

Aina, kun talousolot ovat koventuneet sitten 1800-luvun puolivälin, työttömien moraaliala on alettu kiihtyä arvioida. Kulttuurinen epäluottamus niitä kohtaan, jotka tarvitsevat taloudellista apua, on hämmästyttävän syvää. On ilmeisen vaikea nähdä, mistä syistä työttömäksi tullaan ja millaiseen sosiaaliseen riskitilanteeseen työttömyys aikaa myöten johtaa. Työttömät eivät aiheuta talouskriisiä. Mistä aina uudelleen kumpuaa vanha, kulttuuriimme rakentuva rankaisujärjestelmä: miksi työttömyyttä jälleen nostetaan yksilön ongelmaksi, kun on selvää, että Suomessa ei ole työpaikkoja riittävästi tarjolla? Nyt yhä vahvistuva sanktiointi pakottaa kysymään, olemmeko ennen pitkää ottamassa takaisin jo 1970-luvulla hylättyä työpakkoa.

Vai onko keväällä 2016 ehdotettava ammattisuojan purku ja työvoimaviranomaisille annettava ohje työllistää työtön, jonka koulutusta vastaavaa työtä ei ole tarjolla, mihin tahansa kokoaikatyöhön, jo käytännössä paluu pakkotyön aikaan? Asetetaanko työvoimaviranomaiset mahdollittoman eteen, kun he alkavat harkita, millä koulutus- ja työhistorialla työtön voidaan millekin uudelle alalle ohjata? Säilyykö inhimillinen harkinta ja työttömän omaehtoisuuden kunnioittaminen? Kuka työnantaja haluaa ottaa työhön turhautuneen pakkotyöllistetyn?

Työttömyyteen, kuten muihinkin sosiaaliin riskeihin, kohdistuva epäluulo on institutionalisoitu yhteiskuntapolitiittiseen järjestelmäämme, sen velvoitteisiin ja jopa sanktioihin. Sanktiot ovat institutionalisoitua, yksilöön kohdistuvaa moralismia. Ne ovat risti-

riidassa perusoikeuksiemme kanssa. Kurimentaliteetti ei ole aiemmin onnistunut palauttamaan työtä vailla olevia työntekijöiksi työmarkkinoille. Työlaitoksissa olleista ei aina tullut kunniallisia kansalaisia yhteiskunnan silloisilla mittapuilla. Pakon soveltaminen työttömyyden hoidon keinona ymmärrettiin aikansa eläneeksi ja se lopetettiin. Miksi sanktiot tuotiin takaisin? Miten lyhyt yhteiskunnallinen muisti oikein voi olla?

Riippuu yhteiskuntapoliittisesta rohkeudesta, mihin suuntaan Eurooppa ja Suomi kehittyvät. Nyt näyttää siltä, että taloudellisesta vaikeat ajat eivät ole otollisia sosiaalisille uudistuksille – vaikka juuri silloin niiden olettaisi saavan kannatusta. Poliittisena ”rohkeutena” ja ”uudistamisena” pidetään julkisen sektorin kurjistamista ja leikkauksia. Näin onnistutaan hiertämään hengiltä keskeisintä menestystekijäämme, sosiaalista hyvinvointia. Reaktiivisuutemme yhteiskunnan muutokseen (globalisaatio, globaalin eriarvoisuuden kasvu, ekologiset ongelmat, eriarvoisuuden lisääntyminen) on ollut huonoa ja degeneratiivista. Talouslukuihin tuijottaminen on tuottanut näköalattonta yhteiskuntapolitiikkaa. Sanktioiden lisääminen yksilöille on yksi esimerkki näköalattomuudesta; me haaskaamme inhimillistä ja sosiaalista pääomaa sanktioimalla sosiaaliturvaa.

Rohkeutta olisi luoda ihmisille mahdollisuudet vaikuttaa omaan toimeentuloonsa ja aktiivisuuteensa. Rohkeutta olisi katsoa ihmisen tasolta ylöspäin ja rakentaa uutta yhteiskuntapolitiikkaa tästä lähtökohdasta. Vapaaehtois- ja järjestötyö, osuuskuntamuotoinen yhteisyrityttäminen, yhteisomistaminen, naapuriapu – luovia, itseohjautuvia, aktiivisuutta tukevia ideoita ja työtehtäviä on jo syntynyt ja syntyisi lisää, kun työtä vailla oleville annettaisiin ääni ja itsemääräämisoikeus. Koska emme todennäköisesti enää saavuta täystyöllisyyttä, olisikin parempaa politiikkaa huomioda tämä realiteetti myös sosiaaliturvassa.

Perustuloon yhdistettävä aktiivisuuslisä yhteiskunnallisesta työstä vahvistaisi omaehtoista aktiivisuutta ja olisi omalta osaltaan pysäyttämässä sosiaalisen eriarvoistumisen kehii. Tämä olisi perusta uudelle, lumovoimaiselle sosiaalipolitiikalle ja samalla kansainvälisesti kiinnostava, uraa uurtava uuden sosiaaliturvan yhdistelmä, joka tekisi

nykyistä monimuotoisemmasta osallistumisesta ja työnteosta aina yksilölle kannattavaa ja vahvistaisi tunnetta yhteiskuntaan kuulumisesta. Se olisi myös kansantaloudellisesti järkevää politiikkaa, koska se ei marginalisoisi työttömiä ihmisiä lisääntyvien sosiaali- ja terveysongelmien ja -kustannusten kierteseen vaan vahvistaisi erilaisia mielekkäitä ja ennaltaehkäiseviä tapoja olla osallisina ja tulla osalliseksi omissa lähiyhteisöissään.

Perustulo ja yhteiskunnallisen työn kompensoiminen olisivat myös merkittäviä kulttuurisia muutoksia. Ne vähentäisivät työmarkkinoiden ulkopuolella elämisestä aiheutuvaa stigmaa ehkäisemällä työttömyyden lamauttavaa häpeäleimaa. Voisimme samalla pyrkiä eroon koko työtön-sanasta. Mihin sitä oikeastaan tarvitaan?

Lähteet

- Aamulehti. 2.8.2012. <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/alkoholistit-ko-koonnutvat-nyt-keskustorilla-taalla-on-mukava-ottaa-ryyppyja/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 2.8.2012. Tunnettu lääkäri kohauttaa: Juopot ”ihmisroskat” vietävä keskustasta saarelle! <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/professori-kohauttaa-ihmisroskat-siivottava-keskustasta-saarelle/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 21.8.2014. <http://moro.aamulehti.fi/2014/08/21/lisaa-siivous-ta-ja-poliisikaynteja-kivipenkki-saa-lahtea-nain-pormestari-vastaa-keskustori-palautteeseen/> Luettu 17.6.2015.
- Alanen, Leena. 2009. ”Johdatus lapsuudentutkimukseen.” Teoksessa *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*, toim. Alanen, Leena & Kirsti Karila. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alasuutari, Maarit & Kirsti Karila & Kirsi Alila & Mervi Eskelinen. 2014. *Vaikuta varhaiskasvatukseen. Lasten ja vanhempien kuuleminen osana varhaiskasvatuksen lainsäädäntöprosessia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:13. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr13.pdf?lang=en> Luettu 18.4.2016.
- Allard, Erik & Yrjö Littunen. 1964. *Sosiologia*. Porvoo: WSOY
- Andersson, Jan Otto. 2012. ”Perustulo ja kohtuutalous – radikaali yhdis- relmä.” Teoksessa *Perustulon aika*, toim. Perkiö, Johanna & Kaisu Suopanki. Helsinki: Into, 91–100.
- Anttiroiko, Ari-Veikko & Arto Haveri & Veli Karhu & Aimo Ryyänen & Pentti Siitonen (toim.). 2007. *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallin- tasuhteet*. Tampere: Tampere University Press. <http://url.fi/uos> Luettu 27.5.2014.
- Anttonen, Anneli. 2002. ”Universalism and social policy: a nordic-feminist revaluation.” *NORA* Vol. 10. No. 2., 71–80.
- Anttonen, Anneli & Lea Henriksson & Ritva Nätkin. 1994. *Naisten hyvin- vointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson & Jorma Sipilä. 2012. ”Universalism and the challenge of diversity.” Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 1–15.
- Anttonen, Anneli & Gabrielle Meagher. 2013. ”Mapping marketisation: con- cepts and goals.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebehely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 13–22

- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2010. "Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa". *Janus* Vol. 18. No. 2., 104–120.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2000. *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 1992. "Julkinen, yksityinen ja yhteisöllinen sosiaalipolitiikassa – sosiaalipalvelujen toimijat ja uudenlaiset yhteensovittamisen strategiat." Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. WSOY, Helsinki, 435–462.
- Atkinson, Anton. 2015. *Inequality – What Can Be Done?* N.Y., Harvard University Press.
- Baumrind, Diana. 1988. "Raising competent children." Teoksessa *Child development today and tomorrow*, toim. Damon, William. San Fransisco: Jossey, 349–378
- Birnbaum, Simon. 2012. *Basic Income Reconsidered. Social Justice, Liberalism, and the Demands of Equality*. New York: Palgrave MacMillan.
- Doyal, Len & Ian Gough. 1991. *A theory of human need*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Eduskunnan tarkistusvaliokunta. 2013. *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkistusvaliokunnan julkaisu 1/2013.
- Eriksson, Lars. (toim.). 1967. *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1985. *Politics against markets: the social democratic road to power*. Princeton: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 2002. "A Child-Centred Social Investment Strategy." Teoksessa *Why We Need a New Welfare State*, toim. Esping-Andersen, Gøsta. Oxford: Oxford University Press.
- Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.). 2003. *Perhe murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus
- Gingrich, Jane. 2011. *Making Markets in the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gun, Olle & Thomas Larsson. 16.11.2011. Ny skandal på Carema-boe. SVT Nyheter. <http://www.svt.se/nyheter/sverige/ny-skandal-pa-carema-boe> Luettu 1.10.2014.
- Harjula, Minna 2015. *Hoitoonpääsyn hierarkiat. Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla*. Tampere: Tampere university press.
- Harrikari, Timo. 2014. "Nuorisotakuu sukupolvipoliittisena hallintana — hiljaisia reunaehdoja." Teoksessa *Nuorisotakuun arki ja politiikka*, toim. Gretscher, Anu & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää. Nuorisotakuun arki ja politiikka.
- Hasanen, Kirsi. 2013. *Narrating care and entrepreneurship*. Tampere: Tampere University Press.

- Heimo, Lauri. 2014. *The ideal of conditional cash transfers*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden yksikkö. Helsingin Sanomat. 5.6.2014. Helsingissä yhä vähemmän katupenkkejä – iäkkäät eivät pääse levähtämään. <http://www.hs.fi/kaupunki/a1401859050995> Luettu 18.5.2016.
- Helsingin Sanomat. 4.3.2012. Myös Räsänen vastustaa lasten kotihoidon tuen leikkaamista. <http://www.hs.fi/politiikka/a1305556936107> Luettu 18.4.2016.
- Helsingin Sanomat. 15.8.2013. Olof Palmen poika uskoo hyvinvointivaltioon. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1376457020811> Luettu 20.4.2016.
- Hiilamo, Heikki. 2014. "Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta?" *Yhteiskuntapolitiikka* Vol. 79. No.1., 82–86.
- Hirvilampi, Tuuli. 2015. *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136, Kela. Helsinki: KELA.
- Hirvilampi, Tuuli & Senja Laakso & Michael Lettenmeier. 2014. *Kohtuuden rajat Yksinasuvien perusturvan saajien elintaso ja materiaallinen jalanjälki*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 132. Helsinki: Kela.
- Hoikkala, Tommi. 1993. *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuis-tumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hylland-Eriksen, Thomas. 2002. *Hetken tyrannia*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Häikiö, Liisa. 2014. "Institutionalization of sustainable development in decision-making and everyday life practices: A critical view on the Finnish case." *Sustainability* Vol. 6 No. 9., 5639–5654.
- Iltasanomat. 21.3.2012. Keltinkangas-Järvinen. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000487997.html> Luettu 20.4.2016.
- Isola, Anna-Maria. 2012. "Hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia. Syntyvyysretoriikka 2000-luvun alun Suomessa." *Janus* Vol. 20. No. 3., 334–352.
- Jaakkola, Jouko & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen. 1994. *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jenks, Chris. 1996. "The Post-modern Child". Teoksessa *Children in Families: Research and Policy*, toim. Brannen, Julia & Margaret O'Brien. London: Falmer, 13–25.
- Jokinen, Eeva. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, Raija. 2009. "Perustulo – kuinka sama idea toistuvasti kohtaa sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion." Teoksessa *Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*, toim. Kananen Johannes ja Juho Saari. Helsinki: Minerva, 261–290.
- Juvén, Sonja. 2014. *Nollatyösopimuksella työskentelyyn liittyvä epävarmuus kaupan alan työntekijöiden kokemana*. Sosiaalipolitiikan kandidaatin-tutkielma, YKY, Tampereen yliopisto.

- Kaltiala-Heino, Riittakerthu & Sari Fröjd. 2008. ”Nuoruusikäisen itsemäärääminen ja pakolla auttaminen.” Teoksessa *Tutkijapuheenvuoroja terveydenhuollosta*, toim. Ashorn Ulla & Juhani Lehto. Helsinki: Stakes.
- Kansallinen omaishoidon tuen kehittämisohjelma. 2014. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 2. Helsinki: STM. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1877786 Luettu 3.6.2014.
- Karsio, Olli & Anneli Anttonen. 2013. ”Marketisation of eldercare in Finland: legal frames, outsourcing practices and the rapid growth of for-profit services.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebehely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 85–125.
- Kekkonen, Urho. 1952. *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki: Otava
- Kettunen, Pauli & Klaus Petersen (toim.). 2011. *Beyond welfare state models: Transnational historical perspectives on social policy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Keynes, John Maynard. 1951. *Työllisyys, korko ja raha: yleinen teoria*. Suom. Ahti Karjalainen ja Pentti Kivinen (alkup. 1936). Porvoo: WSOY
- Koistinen, Pertti. 2014. *Työ, Työvoima ja Politiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kopomaa, Timo. 2014. Kaikenikäisille sopivan kaupunkipuiston luominen vaikeaa – kuka ottaa penkit käyttöönsä? http://yle.fi/uutiset/tutkija_kai-kenikaisille_sopivan_kaupunkipuiston_luominen_vaikeaa_kuka_ot-taa_penkit_kayttoonsa/7601803 Luettu 20.4.2016.
- Koskela, Hille. 2009. Pelkokierre. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusi, Pekka. 1961. *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Helsinki: WSOY.
- Kvist, Ojn & Johan Fritzell & Bjørn Hvinden & Olli Kangas (toim.). 2012. *Changing social equality: The nordic welfare model in the 21st century*. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Helsinki: STM & Kuntaliitto. http://www.stm.fi/c/document_library/get_Bristol_Policy
- Laki omaishoidon tuesta 2.12.2005/937. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050937> Luettu 20.4.2016.
- Lane, Jan-Erik. 2000. *The public sector. Concepts, models and approaches*. London: Sage Publications
- Latour, Bruno. 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino
- Lehtonen, Turo-Kimmo. 2008. *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lister, Ruth. 2003. ”Investing in the Citizen-Workers of the Future: Transformations in Citizenship and the State under New Labour.” *Social Policy and Administration* Vol. 37., 427–443.
- Lith, Pekka. 2013. *Vanhusten ja erityisryhmien yksityisen palveluasumisen kilpailutilanne*. TEM raportteja 9/2013. <http://www.tem.fi/files/35708/>

- TEMap_9_2013.pdf Luettu 18.4.2016. Lähde, Ville. 2013. *Niukkuuden maailmassa*. Tampere: niin & näin.
- Mankiw, Gregory & Mark Taylor. 2008. *Macroeconomics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mattila, Yrjö & Tiina Kakriainen. 2014. ”Kunnan työntekijät arvioimassa omaishoitoa – kuntien omaishoidon työntekijöiden näkemyksiä omaishoitojärjestelmän toimivuudesta aja kehittämistarpeista.” Teoksessa *Rakas mutta raskas työ. Kelan omaishoitohankkeen ensimmäisiä tuloksia*, toim. Tillmann Päivi & Laura Kalliomaa-Puha & Hennamari Mikkola. Työpapereita 69/2014. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/144109/Tyopapereita69.pdf?sequence=1> Luettu 29.3.2016]
- Meagher, Gabrielle & Marta Szebehely (toim.). 2013. *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Stockholm Studies in Social Work 30. Tukholma: Stockholm University.
- Miettinen, Anneli. 2012. *Perhevapaakäytännöt Suomessa ja Euroopassa 2012*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2012 (1). Helsinki: Väestöliitto.
- Mononen, Tuija & Tiina Silvasti. 2012. *Hyvä ja paha ruoka: ruoan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Morgan, David. 2009. *Acquaintances: the space between intimates and strangers*. Maidenhead: Open University Press.
- Myrskylä, Pekka. 2011. *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Helsinki.
- Nenonen, Marko. 2006. *Lapiolinjalla. Työttömät pakkotöissä 1948–1971*. Jyväskylä: Atena.
- OECD. 2008. *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/growing-unequal_9789264044197-en#page1 Luettu 18.4.2016.
- OECD. 2010. *Economic survey of Finland, 2010. Policy Brief*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-finland-2010_eco_surveys-fin-2010-en Luettu 14.11.2013.
- Omaishoidon tuki. Opas kuntien päättäjille. 2006. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön oppaita 2005:30. Helsinki: STM. <http://urly.fi/uou> Luettu 3.6.2014.
- Paavonen, Tapani & Olli Kangas. 2006. *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*. Helsinki: Suomen eduskunta.
- Panitch, Leo & Gregory Albo & Vivek Chibber (toim.). 2011. *The crisis and the left*. Lontoo: Merlin Press.
- Perttula, Rauno. 2015. *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Perälä, Jussi. 2014. Huumeiden sekakäyttäjien arkeen kuuluu ”säättäminen” https://blogi.thl.fi/web/poreilua/etusivu/-/blogs/huumeiden-sekakayttajien-arkeen-kuuluu-saataminen?p_p_auth=LDubhn7o Luettu 17.6.2015.
- Petersen, Ole Helby & Ulf Hjelm. 2014. ”Marketization of welfare services in Scandinavia: A review of Swedish and Danish experiences.” *Scandinavian Journal of Public Administration* Vol. 17. No. 4., 3–20.
- Petrell, Tuija. 2013. ”Keskustorin ihmisroskat: järjestyshäiriöt ja asunnotomien kategorisointi tamperelaisessa lehdistössä.” *Alusta! 24.9.2013*. <http://alusta.uta.fi/artikkelit/2013/09/24/keskustorin-ihmisroskat.html>
- STM: Potilasdirektiivi (Rajat ylittävä terveydenhuolto), Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Rajanti, Taina. 1999. *Kaupunki on ihmisen koti*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ratkaisujen Suomi. 2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 Luettu 29.3.2016.
- Rifkin, Jeremy. 2014. *The Zero Marginal Cost Society. The internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. New York: Palgrave MacMillan.
- Riihelä, Marja & Risto Sullström & Matti Tuomala. 2010. *Trends in top income shares in Finland 1966-2007*. VATT-tutkimuksia 157. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Riihinen, Olavi (toim.). 1992a. *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Helsinki: WSOY.
- Riihinen, Olavi. 1992b. ”Näkökulmia tulevaisuuteen.” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 603-638.
- Roos, J.P. 1992. ”Keskiluokka ja hyvinvointivaltio: uusi hyvinvointisopimus?” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 321-338.
- Ruckenstein, Minna. 2013. *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus
- Saarikangas, Kirsi. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: SKS.
- Sandberg, Otso. 2015. *Hallittu syrjäytyminen – Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Sandel, Michael. 2012. *What money can't buy: the moral limits of markets*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Satka, Mirja & Leena Alanen & Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.). 2011. *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino

- Seymour, Richard. 2014. *Against austerity – How can we fix the crisis, they made*. London: Pluto press.
- Sipilä, Jorma & Eva Österbacka. 2013. *Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus*. Valtionvarainministeriö: Valtionvarainministeriön julkaisuja 11/2013.
- Snow, Robert & Dennis Brisset. 1986. "Pauses: "Explorations in social rhythm."" *Symbolic Interaction*. Vol. 9 No. 1, 1–18.
- Sotkanet. Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. Helsinki: THL. Sotkanet.fi Luettu 12.4.2016
- Standing, Guy. 2016. Luento KELA:n perustuloseminaarissa. <https://www.youtube.com/watch?v=tp8vd0g0FQg> Luettu 20.4.2016.
- Standing, Guy. 2009. *Work after Globalization. Building Occupational Citizenship*. Cheltenham & Northampton: Edward Elgar.
- Stefánsson, Kolbeinn. 2012. "What is in a word? Universalism, ideology and practice." Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen, Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 42–68.
- STM ja Kuntaliitto. 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/ikaantyneet/laatusuositus/Documents/01_Laatusuositus_hyv%C3%A4n_ik%C3%A4%C3%A4ntymisen_turvaamiseksi_ja_palvelujen_parantamiseksi_2013.pdf Luettu 18.4.2016.
- STM: Potilasdirektiivi. Rajat ylittävä terveydenhuolto. Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Strandell, Harriet. 2012. "Policies of Early Childhood Education and Care. Partnership and individualization." Teoksessa *The modern child and the Flexible Labour Market*, toim. Anne Trine Kjørholt & Jens Qvortrup. Houndmills: PalgraveMacmillan, 222–240.
- Streeck, Wolfgang. 2012. Wolfgang Streeck – Germany. *European Societies*. Vol. 14. No. 1., 137—139.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjaon kokonaistilasto. <http://www.stat.fi/til/tjkt/> Luettu 18.4.2016.
- Suopajarvi, Tiina. 2014. "Kävelyssä rakentuva paikka. Oulun kaupunkikeskusta seniorikaupunkilaisten sosiomateriaalisena ympäristönä." *Sociologia* Vol. 51 No. 4.
- Tampereen kokoomuksen kuntavaaliohjelma (2012) <http://tamperelainen-kokoomus-fi-bin.directo.fi/@Bin/a0e8ea9b7aa53a2314989f6b6fdb-c3a90/1461664381/application/pdf/413820/KTAKunnallisvaaliohjelma040912.pdf> [viitattu 26.4.2016]
- Taimio, Heikki (toim.). 2007. *Talouksavun bedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman?* Helsinki: Työväen sivistysliitto.

- Therborn, Göran. 1995. *European modernity and beyond. The trajectory of european societies 1945–2000*. London: Sage publications.
- Tiainen, Pekka. 2015. Helsingin Sanomat. 7.9.2015. Vieraskynä: Palkkatuen lisääminen tepsiä pitkäaikaistyöttömyyteen. <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1441508992821> Luettu 18.4.2016.
- Titmuss, Richard. 1963. *Essays on 'The welfare state'*. (second edition). London: Unwin university books.
- TEM. 2016. Työttömyysturvalla töihin tai yrittäjäksi. Tiedotteet: Työ. http://www.tem.fi/tyo/tiedotteet_tyo?89506_m=120325 Luettu 18.4.2016.
- Toikko, Timo. 2012. *Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat*. Tampere: Tampere University Press.
- Vabø, Mia & Karen Christensen & Frode Fadnes Jacobsen & Håkan Dalby Trætteberg. 2013. "Marketisation in Norwegian eldercare: preconditions, trends and resistance." Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Gabrielle Meagher & Marta Zebehely. Stockholm: Stockholm Studies in Social Work 30, Stockholm University, 163–202.
- Valkama, Katja & Ulla Isosaari. 2011. "Intangible labour – Informal caregivers as a hidden resource of social and health care services. The Finnish support for informal care." *Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisu* 2/2011, 190–200. Tampereen yliopisto. Työelämän tutkimuskeskus.
- Valokivi, Heli & Minna Zechner. 2009. "Ristiriitainen omaishoiva – läheisen auttamisesta kunnan palveluksi." Teoksessa *Hoiva: Tutkimus, politiikka ja arki*, toim. Anttonen Anneli & Heli Valokivi & Minna Zechner.
- Van Parijs, Philippe. 1995. *Real Freedom for All. What (if anything) can justify capitalism?* Oxford: Claron Press.
- Vanhuspalvelulaki eli Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 28.12.2012/980
- Waris, Heikki. 1962. *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikkaan*. Porvoo: WSOY
- Vehviläinen, M, Toivo, M, Häikiö, L, Marjeta, A-L, Åkerman, M, Uotinen, J & Peltola, T: Ilmastomuutos ja ympäristö elämässäni -kirjoituskilpailu 2010-2011 [elektroninen aineisto]. FSD2759, versio 1.0 (2012-07-05). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanrunousarkisto [tuotaja], 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja], 2012.
- Vuori, Jaana & Ritva Nätkin (toim.). 2007. *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.
- Wyness, Michael. 2006. *Childhood and Society. An Introduction to the Sociology of Childhood*. New York: Palgrave macmillan.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. https://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Zelizer, Viviana. 1985. *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. New York: Basic Books.